

Gordana Kuić

MAGIČNI SVETOV
GORDANE KUIĆ

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2018.

Mojim prijateljima

SADRŽAJ

DUHOVI NAD BALKANOM	9
LEGENDA O LUNI LEVI	163
BAJKA O BENJAMINU BARUHU	373
BALADA O BOHORETI	603

DUHOVI NAD
BALKANOM

P R E D G O V O R

PRIČA O MOM PISANJU

Nema ničega bez priče. *Il faut que le roman raconte*, roman mora da priča, kaže veliki Stendal. Da ne govorim o Šeherezadi.

Počela sam sa pisanjem ili pisanim pričanjem, ni sama ne shvatajući šta ja to zapravo radim, tokom ranih osamdesetih godina prošlog veka, ne da bih postala pisac već sa željom da ovekovečim život pet izuzetnih žena, sestara Salom (moje majke Blanke i mojih tetaka, Laure, Nine, Klare i Rifke), a dogodilo se da sam preko njih u mojoj prvoj trilogiji ispričala priču o sefardskim Jevrejima Sarajeva, Bosne, pa i Balkana u trajanju od jednog veka! To sam saznala tek kada sam pročitala recenziju Davida Albaharija.

Za moj prvi roman, *Miris kiše na Balkanu*, jednostavan ali značajan jer predstavlja inicijalnu kapislu za sve potonje, roman koji sam pisala i brisala godinama, osnovne podatke sam dobila od moje majke, sjajnog pripovedača porodičnih zgoda i nezgoda. Ona je bila i ostala *spiritus movens* svih mojih romanesknih pokušaja. Radnja romana se odigrava u Sarajevu, u kome nisam nikad živela, a retko i boravila više od dan-dva, i u Beogradu, u kome sam rođena, ali tek posle doba koje opisujem (period od 1914. do 1944). Ni jedan ni drugi milje nije mi bio blizak, te sam se ozbiljno mučila da ih oslikam. Izgleda da sam uspela, jer kada sam došla u sarajevsku Jevrejsku opštinu mnogi su mi kazali da su očekivali nekog starijeg (što me je zapanjilo jer sam bila prestara za prvi roman), nekog ko je živio u doba između dva rata!

Nastavila sam, nažalost, bez mog vodiča, moje potpore i najboljeg prijatelja, moje majke, ali sa velikim elanom koji sam crpla iz potpuno neočekivanog uspeha prvog romana, koji je na neki, za mene neverovatan, način našao put do čitalaca bez reči reklame, bez službene kritike u nekom važnom časopisu, čak i bez ijedne književne večeri, a da ne govorim o promociji! Moj roman je bio uključen u sve liste najčitanijih i najtraženijih knjiga – u to vreme nije se kod nas upotrebljavao termin „bestseller“. Tri hiljade primeraka je prodato za nepunih šest meseci, a pošto je izdavač predvideo da će ceo tiraž ležati u magacinu decenijama, knjiga je koštala nezamislivih 600.000 dinara, koliko je, u isto vreme, koštao popularni kuvar Vokija Kostića *Kako sam pojeo sam sebe*.

Ja bih svakako samu sebe pojela da nisam napisala *Cvat lipe na Balkanu*, čija se radnja odigrava uglavnom u Beogradu, sa ponekim osvrtom na Izrael, u vremenu od 1945. do 1965. godine, i dotiče osetljivu temu (za vreme kada je roman napisan) propasti srednje klase po završetku Drugog svetskog rata i uspostavljanju komunističkog režima. Usudila sam se da o toj temi pišem onako kako se to urušavanje dogodilo mom ocu, ali sam platila hrabrost time što je rukopis ležao kod izdavača pune dve godine, sve dok se prilike nisu malo izmenile. Kad su se izmenile, drugi roman se, srećom, ugledao na prvi, krenuvši istim stopama čitanosti.

Ta neoboriva činjenica velike čitanosti urodila je mojom ponovljenom potrebom za pisanjem i tako je nastao *Smiraj dana na Balkanu*, koji predstavlja bolnu završnicu prve

trilogije. Moj najtužniji roman govori o ljubavnom trouglu, predodređenom da se raspadne, čija se radnja odvija na samom početku ratova uslovljenih raspadom Jugoslavije. Na kraju ovog romana raspada se i sama glavna junakinja, Vera Korać. Pošto se sve raspalo, smatrala sam da se ovim romanom okončavaju moji pripovedački naponi i da nastavka neće biti. Zaključih da sam iz knjige u knjigu, potpuno prirodno i bez ikakvog plana, kratkoročnog ili dugoročnog, došla do završetka svih mojih priča: porodičnom sagom o Salomovima i Koraćima oslikala sam dve generacije, ispratila smrti i rođenja mnoštva glavnih i sporednih junaka, ušla u dušu mnogih likova onoliko koliko je to bilo u mojoj spisateljskoj moći, opisala četvorostruko izdijelenu sarajevsku i neizdijelenu beogradsku čaršiju između dva svetska rata, pa posle rata, Drugog svetskog, i pred ratove, ove najskorije, i najzad ubila glavnu junakinju! Po mom sudu, kraj svih krajeva! Tako mi se tada činilo.

Ali, jednom katapultirana u svet mašte (doduše zasnovan na istorijskoj stvarnosti) gde se ja, kao pisac, osećam svemoćnom jer usmeravam tokove svih ljudskih sudbina, raspolazem ne samo srećom i nesrećom, pravdom i nepravdom, smehom i suzama, već i životom i smrću svih junaka, naime, zadobijam božanske moći, što je, priznaćete, jedno veoma privlačno stanje duha, nisam odolela da ne nastavim, te je tako ugledao svet i moj najdraži roman, *Duhovi nad Balkanom*, jedna urnebesna satirska igra „koja se pridržava sopstvenih unutrašnjih zakonitosti smešne i tužne, raspusne i kontrolisane, ironične i orgijastičke logike“, kako veli književni kritičar Ljiljana Šop. On predstavlja svojevrstu kopču između tek završene prve i tada još nezapočete druge trilogije što, shodno mom nepoimanju šta radim, tek kasnije utvrdih. Dakle, u ovom romanu zaokružavam iskaze svih svojih već postojećih junaka i započinjem životne priče novih. Vratila sam se u XV vek, doba velikog izгона Jevreja iz Španije i dotakla ideju „čistote krvi“, naime, ideju konvertita. Huan Garsija Galan de Olivares, zloglasni Inkvizitor na Konju, otkriva da su njegovi preci prešli sa judaizma na katoličanstvo, te tako postaje Solomon ben Izrael ben Salom Toledski i umesto da goni Jevreje, kao što je zdušno dotad činio, on postaje jedan od progonjenih! Pokršćavanje, islamiziranje i judaiziranje, dakle, promena veroispovesti u okviru tri monoteističke vere, voljna ili prisilna, prisutna je u svim mojim potonjim romanima. Čistota krvi je, po mom mišljenju, veoma rastegljiv pojam, klizavo tlo, sumnjiva tvrdnja.

U romanu *Legenda o Luni Levi* selim svoje junake iz Barselone, koju napuštaju poslednjim brodom za istok 31. jula 1492. godine, u Istanbul, u Otomansko carstvo, gde se većina sefardskih Jevreja nastanila po izgonu, jer ih je sultan Bajazit II srdačno primio i tim potezom obezbedio srednji sloj – trgovce, zanatlije, fabrikante, štampare – koji mu je nedostajao u carstvu podeljenom na vojsku, raju i vladajuće Osmanlije. Posle brojnih neslućenih obrta i peripetija, glavna junakinja Luna i njen izabranik, Marko Orlović, *alias* Orlu-paša, beže u Dubrovačku republiku, područje fleksibilnih nazora okrenuto licem prema zapadnom hrišćanstvu, a naličjem prema islamskom istoku.

Odatle kreće radnja mog sledećeg romana, *Bajka o Benjaminu Baruhu*, o travaru iz Travnika, smušenom i spetljanom izlečitelju i dobročinitelju, čoveku koji je uvek na pravom mestu, a mesta su Dubrovnik, Travnik, Sarajevo i Beograd, u pravo vreme, a vreme je druga polovina XVII veka. Priču o tom sićušnom a neobičnom travaru zapisuje 1942. godine Laura Levi, Bohoreta, najstarija kći porodice Šalom (iz romana *Miris kiše na Balkanu*), ostavljajući je kao porodičnu priču u zalag svojim sinovima za koje veruje da će se vratiti iz koncentracionog logora Jasenovac, gde su ih ustaše odvele.

Na taj način, dođoh i do poslednjeg romana u drugoj trilogiji, naslovljenog *Balada o Bohoreti*. Ovaj dnevničko-epistolarni roman prati mladost i sazrevanje jedne izuzetne žene koja se u doba kada to ženska čeljad uopšte, a još manje sefardska, nije radila, dakle, s kraja

Duhovi nad Balkanom

XIX i početka XX veka, bavila pisanjem pozorišnih komada, pesama i priča, istraživačkom delatnošću, sakupljanjem preostalog blaga sefardske baštine, vodila polemike u tadašnjoj jevrejskoj štampi, jednom rečju, predstavljala uzor svim mladim naprednim ženama Sarajeva. Bohoreta je govorila pet jezika ali je pisala isključivo na maternjem, jevrejsko-španskom, zapravo predservantesovskom španskom, koji je bio očuvan u svim sefardskim porodicama širom kugle zemaljske tokom pet vekova, od doba izгона do najveće jevrejske tragedije, holokausta. U romanu, između ostalog, Bohoreta vodi dugogodišnju prepisku sa španskim kompozitorom, pesnikom i romanistom, zvučnog imena, Manuelom Manrikeom de Larom za kojeg se vezuje snažnim sponama devojačke zanesenosti. Radnja se događa u Istanbulu, Sarajevu i Parizu, a vremenski se završava upravo pred Prvi svetski rat, kada započinje moj prvi roman, *Miris kiše na Balkanu*.

Tako su se uredno završila dva ciklusa mog romanesknog iskaza, pa su usledile dve knjige priča, *Preostale priče* i *Sa druge strane noći*, a potom i još jedan roman kao početak treće trilogije, *Roman u slikama*.

Još bih dodala: nema većeg priznanja od čitanosti. Čitalačku publiku tokom trideset godina (koliko već izlaze moji romani) niko ne može nasilno privući nikakvom medijskom kampanjom, kritikama, reklamom (kojih uostalom nije ni bilo), niko ne može naterati da nešto čita. Publika je nepotkupljiva. Samo zbog nje moji romani traju. To trajanje je potvrda vrednosti. Drugim rečima, ako se moji romani budu čitali za sto godina, znači da nešto vrede, mada u tome, nažalost, ja neću moći da uživam.

Gordana Kuić

NAPOMENE AUTORA

I

Fusnotama će biti obeleženi preinačeni, a ponekad i doslovni navodi uzeti iz raznih izvora: od radio i televizijskih emisija, igranih filmova, stripova i dnevne štampe, pa do književnih i filozofskih dela. Jer, *čitalačka publika posebno je osetljiva na originalnost, pojam veoma problematičan i relativan, a u modernim poetikama praktično neodrživ i nepostojeći. Pisci su mu se već odavno podsmehnuli, svesni da je sve rečeno i da umetnost opstaje na kreativnom uzimanju iz opšte zdele.*¹

II

Vesna Jezerkić, profesor na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu, otkrila je sličnost između ovog romana i satirske drame ili igre.

Prvi je satirske drame pisao Pratina. On se, kao takmac Eshilu i Herilu, pojavio u vreme 70. olimpijade (499–496 g. st. e.) i od njegovih pedeset komada, trideset dva su satirske drame... Žanr satirske drame definiše se u kritici deskriptivno. Najskoriji sistematski prikaz odlika satirske drame dat je u Kembričkoj istoriji grčke književnosti i pisao ga je Saton (Dana F. Sutton), inače autor obimne monografije o ovom žanru. Prema Satonu, te odlike bi bile: stalna upotreba hora satira i pojava njihovog oca Silena; upotreba mitova sa mitološkom travestijom kao glavnim izvorom humora; odsustvo kritičkih osvrta na savremene ljude i događaje; ... govor je protkan kolokvijalizmima i skarednostima, a karakterišu ga i druge upadljive crte (deminutivi, razni uzvici, anahronizmi); sklonost opetovanoj upotrebi relativno malog broja stereotipnih situacija, tema i likova; tipična duhovita ponesenost tona, uz elemente slepstik-komedije; nevelik obim.... Satirska drama imala je ustaljeno mesto u dramskim izvođenjima. Ona je u V veku st. e., o Velikim Dionizijama, prikazivana kao četvrta, završna predstava dramske tetralogije, posle tri tragedije² – čiji je zadatak bio da publiku opusti i razgali.

---

¹ Ljiljana Šop, *Srpska reč*

² Goran Maričić, Euripid „Kiklop“

PROLOG

EPILOGA ZA BALKANSKU TRILOGIJU

„Da, gde su bili mrtvi? Šta je bilo od stotina i hiljada generacija koje su jednom živele na ovoj zemlji? Gde su bile njihove ljubavi, njihovi bolovi, njihove nade, njihove iluzije? Da li su sve otišle zauvek? Ili je postojala neka arhiva negde u kosmosu gde je sve bilo zabeleženo i zapamćeno?“

– Isak Baševiš Singer, *Ludak*

U retkim prilikama kada sam razmišljala o neprijatnoj činjenici da se mreti mora, uvek sam sebi namenjivala sreću iznenadne i kratkobolne smrti lišene predigre, naime, onog uvodnog stanja, onog sporog i mučnog propadanja i žalosne iznemoglosti koji bi me nagnali da od drugih zavisim, i sami po sebi bili dovoljan razlog da poželim odlazak sa ovog sveta. Mama je često govorila „*Il Dio ke mi de kama kurta*¹“. – Njoj, nažalost, sudbina nije podarila blagodet naprasnog rastanka sa životom, ali meni, srećnici Veri Korać, jeste. Kakva radost!

Još ni u šta nisam sigurna, ali mi se čini ili možda pričinjava (ah, kako razlučiti šta je ovde stvarnost, a šta privid!?) da sam stanovnik nekakvog prostora zakriljenog prozračnim kišobranom... Ne, nego polivinilskim suncobranom, jer je sveosunčan i sveosvetljen. Ili je to prozirni klobuk poput međuzinog tela razapetog nad nepreglednim prostranstvom nebeskog svoda. Najverovatnije grešim, jer i dalje svemu određujem granice. Misao tek mora da mi se privikne na pojam bezgraničnog i da se liši tereta konačnog... Moram da pitam Huana Garsiju Galana de Olivaresa. On me je ovamo dopratio, a zatim odmah iščezao rekavši da će se vratiti uskoro. Ali, nisam stigla da ga zapitam šta ovde znači „uskoro“?

Dakle, u njegovom odsustvu mogu samo da nagađam: rekla bih da obitavam u nikad naslućenom NEČEMU ili NIČEMU (u zavisnosti od ugla posmatranja), koje ću uslovno nazvati Svet Prisustava. Uprkos tome što je meni, tek pristigloj, sasvim stran, on mi zasad deluje stišano i blago, takoreći utrnuo od sveobuhvatnog saglasja. Nagađam da nosi takve odlike da bi me u mojoj uzrujanosti i nesnalaženju smirio.

Da li je ovo svet slobode za razliku i u suprotnosti od onog dobro poznatog kome ću nadenuti ime Svet Pokretnih Tela. Do malopre bitisanje moje celokupne ličnosti uslovljavale su njegove odrednice. Bez njih nisam mogla biti ono što jesam, to jest, ono što sam bila, jer sam sada, izgleda, postala ono što dosad nisam nikad bila... Ili, ako su oba moja stanja samo tačke zastajkivanja na spiralnoj putanji bez početka i kraja, začarani krug bez ulaska i izlaska, možda sam već često bivala ono što sam malopre bila, kao i ono što sad jesam...

---

¹ Neka mi Bog podari kratak krevet (brzu smrt), ladino

Moraću da pitam Huana. Jer, šta sam ne znam, osim da sam prilično zbunjena i smušena, što nije začuđujuće s obzirom na to da sam u vanzemaljskom okruženju. Pa ja sam, tako reći, bestelesni vanzemaljca!

Po svemu sudeći ovaj kolosalni trem ispod koga sam se tako naprećac i iznebuha obrela, nalazi se sa one strane telesne pokretnosti. Znači, on je van domašaja dogme, drame i pragme, drugim rečima, akcije i reakcije gde svako utiče na svakoga, pa sledstveno može drugoga da povredi udarcem, zloćom, prevarom, ili pak da ga usreći milovanjem, dobrotom, poštenjem. Jesam li ja izvan područja ponosa i poniženja, pobeđe i poraza, uspeha i propasti, strasnih prohteva i neostvarivih žudnji – tog nesavršenog sveta neslobode?

Ne bih volela da je ovde pojedinačnost potpuna, dovedena do blažene usamljenosti: da sam sasvim sama sa sobom i svojim sećanjima... Verovatno nije tako, jer mi je Huan pravio društvo u onom brzometnom odlasku sa onog sveta. Prosto me je zakrtilo svojim ogromnim plaštom, takoreći usisao u njegovu prostranu nutrinu i doveo ovamo... Doduše, nismo imali vremena za razgovor, ali ćemo valjda imati po njegovom povratku.

A možda se ja lagano pripremam za *oduzimanje svake individualnosti i, daljim preoblikovanjem, odvođenje u opštost ili opštu istovetnost koja i čini konačnu suštinu smrti*¹? Jer, zašto se sa mojim, uslovno govoreći, duhom ne bi odigravalo isto što i sa mojim, bezuslovno govoreći, telom? Bilo kako bilo, ovde je, slutim, *život* zamenjen *stanjem*. Ja bih to stanje mogla nazvati gnusnim i beznadežnim, ali i veselim i obećavajućim... Tako je, rekla bih, sa svim onim što ne poznajemo dovoljno.

Svakako, još se osećam neraskidivo vezana za onaj pređašnji „donji“ opstanak, onu mutnu i uzbudljivu bujicu nepredvidivog toka, čija me završnica, uprkos prijatnoj hitrini, nije ni malo razdragala, jer joj je prethodilo vreme ličnog poraza i sveopšteg bezumlja. Moje ulivanje u opštost (ako je to ono što mi sleduje) ispratila su glupa vremena *glupih ljudi koji nisu znali da se nasilje u nasilju okončava*². Dakle, ispratio me je mrak. A ovde je, izgleda, večno jutro, pa premda mi ono nikad nije bilo omiljeno doba dana, sada ga dočekujem sa radošću posle svih preživljenih tipično balkanskih krvavo-crvenih *sumraka i smiraja, a uprkos slatkastom mirisu procvalih lipa kad pljusnu proletnje kiše*³!

Ne čudim se što još osećam gotovo fizičku pripadnost toj razigranoj, ubilačkoj tmuni jer sam je tek preključe napustila. Nedostaje mi moje telo. Nije bilo Bog zna šta, ali, kao moj jedinstven i isključiv posed sa njim sam se saživela i zasnovala odnos potčinjene gospodarice. U njemu sam se dobro snalazila, čak i kad bi me izbezumljivalo svojim hirovitim postupcima, zahtevima i tegobama. Uprkos povremenim iznenađenjima koje mi je priređivalo, na njega sam se navikla kao na staru, mnogo puta otpevanu melodiju čije sve reči znam napamet, pa mogu da je pevušim tiho za sebe, ili glasno punim plućima pred drugima. Ah, ta pesma – moje telo – uvek sa ponekim neočekivanim tonom koji se samovoljno ubaci gde mu nije mesto, toliko znana da je nemoguće razlučiti je li mi draga ili nije!... Moja sadašnja potreba za telom, kao i bliskost sa tek napuštenim svetom pretpostavljam da bi, po logici stvari, trebalo s vremenom da jenjava... S vremenom? Postoji li ovde vreme? Ako postoji, odmiče li? Ako ne prolazi šta je onda vreme? Hoću li se navići na stanje prostornog i vremenskog beskraj? Možda mi je upravo zbog težine shvatanja takvih pojmova pružen ovaj privid suncobrana – da mi podari utisak ograničenog. Inače bih se potpuno raspametila! A šta ako se i ovo u čemu sam i što težim da prigrlim samo da bih produžila i nagoveštaj

¹ Borislav Pekić, „Zlatno runo“

² Milo Gligorijević, „NIN“

³ Aluzija na naslove trilogije autora

ondašnjeg života, raspukne kao mlitavi mehur na vetru!?... Što da ne? Sve je moguće kad je moguće da pametujem i posle sopstvene smrti! Otkud ja znam šta mene sad čeka? Izgubila sam telo pa što ne bih u dogledno vreme i misao? Ili to nije zapravo misao već duh?

Huan će mi dati odgovore.

Pitam se treba li smrt da nas uči koliko je bespredmetan strah od smrti koji se nadmeće sa strahom od života. *Tragedija mrtvih je*, tvrdi veliki pisac, *što oni ne znaju koliko su srećni što je tako. Kad bi neko od mrtvih znao koliko je srećan, mogao bi da poželi da umre drugi put iz čistog zadovoljstva*¹ – a živi bi i dalje vapajima pratili zauvek izgubljene, nikad se ne zapitavši je li njima bolje nego onima koje su konačno napustili. E pa, po ovom kratkotrajnom iskustvu: bolje im je! Negde sam pročitala belešku iz teških ratnih vremena – a takvih je na Balkanu uvek previše – da se jedino u obliku duha može opstati. Živi naprasno umiru jer ne mogu da podnesu život, pa ne upražnjavaju rusooovski beg u prirodu, već drugde traže pribežište! Tako sam i ja, u masi sličnih slučajeva, bez ikakve lične kataklizmične odluke, uletela u Svet Prisustava, u poslednje vreme znatno obogaćen balkanskim kontigentom.

Ih, kako bih rado, da mogu, došapnula mojima da sam dobro! Ništa me ne boli, stare rane više niko ne može da raskrvari niti nove da nanese, dakle, bol u ovom *statusu quo* ne postoji, što valjda znači da bestelesno stanje obezbeđuje nedodirljivost, to jest, prirodnu veselost kao uslovni refleks na fizičko nepostojanje. Zar nam smeh ne vraća uravnoteženost i zdrav razum? Zar nas humor ne ozdravljuje? Aristofan i Lucijan nisu se kolebali da uvrste olimpijske bogove u njihovu stvaralačku smejuriju, a ni Rableov humor ne šteti nebo! Na nebu je, znači, zabavno! Verovatno neću biti ni usamljena... Hoću li moći da sažmem u sebi prisustva svih onih koje sam volela – mamino, tatino, teta Rikicino, teta Ninino, teta Klarino, teta Bukino, Elijasovo, Isakovo, Stevanovo?... Da se sa njima susretnem, da ih sve „vidim“ i sa njima „pričam“? Ako bi se takva sposobnost pokazala mogućom, obistinio bi se jedan od mojih najomiljenijih snova!

Moraću da proverim sa Huanom.

Ako je svako od mojih milih i dragih išao istom putanjom kao i ja, onda mi je laknulo, jer sam svesna da je svima njima patnja uskraćena, a blagodet veselja podarena možda tamo u nekom dubljem plavetnom sloju ovog kišobranastog Sveta Prisustava, na čijoj se periferiji ja nalazim. Pošto sam se uvek grozila predgrađa i udaljenih gradskih četvrti, nadam se da ću se što je moguće pre naći u centru. I svesna sam – a sad mi je svest jedini posed – da neka veza između ovog u čemu sam i onoga u čemu sam bila ipak postoji. Da, da! I eto, dabome, smesta mi postaje jasno da je Huan Garsija Galan de Olivares most između ovo-svetnog i onosvetnog opstanka. Tako je! On je jedini koji klizi sa jedne na drugu stranu i časkom prevali svetlosne tunele od zelene tvrde planete do modrog mekog neba. On je besprekorni klizač na mamutskoj skakaonici između različitih svetova, vremena i stanja... On je večiti putnik... Dok sam bila živa on mi je značio radost postojanja i zebnju od nestajanja. On je bio moj toreador, pesnik i hotelijer iz Kordobe, prosjak pred Voznesenskom crkvom, nosač sa opuškom međ' usnama na Peristilu, samoubilački beli golub, tajanstvena senka među tršćanskim kolonadama, pijanac iz „Poslednje šanse“, dašak vetra na Novom groblju... On je bio i eksplozija one nedolične kašikarske parade od koje su ostali crvenilo na pločniku i beličasta svetlost u očima, naime, moja krv i njegov sjajni plašt... Lepa podela uloga i pomalo nepravedan deobni bilans. Bilo kako bilo, moj pratilac od susreta u Kordobi do sprovoda, sve jeste i svašta može i svugde stigne. Uvek je fakirski uporno pored mene, u meni, natušteno-nasmejani, stišano-izazovni, smrtonosni zaštitnik... Sav je u stolpljenim

¹ Isak Baševiš Singer, „Venčanica“

kontrastima: san i java u istom času! Moram priznati da mi se veoma dopada, da sam čak i pomalo zaljubljena u to neverovatno promenljivo i prevrtljivo biće kome bi se svi smrtnici morali diviti, jer *on je sve što bi i oni bili da u međuvremenu nisu bili – ništa!*¹

Ah, kakva mi konfuzija vlada u mislima! Istini za volju, nije ni čudo: dvoje se razvedu pa se skroz unezvere, država se raspadne pa se narodi izbezume, a kako ne bi duša kad se bespovratno odvoji od tela tako drastičnim jednokratnim potezom?

Evo Huana između Kaće koja najviše plače, i Staše koji takođe ne prestaje da vadi maramicu... Žao mi je što toliko tuguju. Ispunjeni su jadom i strahom. Zacelo se i ja pomalo plašim, ali se još više čudim: sve vidim, a oči nemam, sve čujem, a uši nemam, mirišem Rinin skupi parfem, a nosa nemam – moja čula su samo puko prizivanje doprekjučerašnjih nadražaja... Međutim, prizori koje posmatram, oka kao priljubljenog uz observatorijski durbin okrenut ka zemlji umesto ka nebeskim telima greškom rastrojenog naučnika, nisu umiljata sećanja već stvarna slika toka radnje... Znači, mogu da prisustvujem zemaljskim događajima!

Moj kovčeg nose Huan, Milan, Staša, Klark i Roni, a stari Spasa pridržava. Povorka je duga. Mnogo sveta jedva prepoznajem... Ko li su svi ti ljudi? Jesam li, ne daj Bože, počela da zaboravljam? Ne, ne! Evo, bez ikakve sumnje mogu sa sigurnošću da prepoznam moje prijateljice Rinu, Lanu, Almu, Iru, Olgu, Gocu, Beku, Branku, Jelicu, Editu, Nenu, Sanju, Jasnu, i rođake Didi, Pninu, Esteru i Lidiju... Došli iz Austrije, Mađarske, Svajcarske, Španije, Izraela i Amerike. Uložili veliki napor samo da bi prisustvovali ispraćaju i zakopavanju jednog tela, što se naziva odavanjem poslednje pošte! Ah, kako je izlišna sva ta ljudska izmotacija! Hm, hm... Za vrlo kratko vreme postadoh neodmereno kritična prema jadničcima sa mravljom pameću i slonovskim navikama, kojima sam i sama donedavno pripadala i uredno išla na pogrebe sa tugom u srcu, cvećem u rukama i suzama u očima...

Ne treba da me brine što mnoge iz ove skupine uopšte ne prepoznajem, jer sam oduvek lako zaboravljala lica i često mešala imena. Ipak, ako je moje ovdašnje postojanje uslovljeno sećanjem, a pamćenje mi iščili, da li ću tada prestati da postojim? I kakva je to zapravo veza između ovog i onog bitisanja? Moje celokupno ondašnje „ja“ (kome jedino nedostaju kosti, mišići, krvotok, svi organi i salo), preneto je ovamo. Tako egzistiram. Da li će *nove* spoznaje lagano izbrisati sva ona uzburkana osećanja, sećanja i nauk, i konačno me osloboditi zavisnosti od zemaljskog življenja? Ili će pak svako sveže učenje predstavljati samo nadgradnju na ono nakupljeno od izlaska iz majčine utrobe do ulaska u ždrelo svemira?

Moram pitati Huana.

Inda, osvesti se: ti MISLIŠ, znači postojiš... Pa tu znamenitu, a jednostavnu postavku zna svako dete... Ali, šta ako mi ugasnu misli? Šta ako se i one, kao i to moje grešno telo u sanduku, lagano pretvore u prah? Ne! Ne dopuštam da me ophrvavaju kataklizmična proročanstva. Hoću da razmišljam o dobrobitima novonastalih prilika. Recimo, o činjenici da ću postati bezgrešna, jer sam grešiti mogla samo dok sam bila sjedinjena sa *telom*. Ono sada zauzima čistunski stav, i lišeno vragolastog *duha* kao aktivnog naredbodavca, postaje nepokretno pa, shodno tome, neupotrebljivo, i preuzima krotku ali jadnu ulogu kamena, i to onoga koji će se uskoro na sopstvene sastojke raspasti! Zajedno smo bili zlice, a odvojeni smo dobrice! Zajedno nevaljalci, odvojeno poštenjaci! Potpuni zavisnici jedno od drugog. Jedno drugom najjača droga. Opijumska sprega. Žestoko smo se međusobno čuvali i mučili. Ah, koliki trud uložen u to telo: mazanje spolja (kremama), podmazivanje iznutra (vitaminima). Sva ta briga i nebriga: ulepšavanje, tetošenje, lečenje, ali i mrcvarenje,

¹ B. Pekić, „Zlatno runo“

trošenje i ugnjetavanje! Morala sam, htela ne htela, da oslušujem titraje njegovih damara, podnosim njegove prohteve i saglašavam se sa njegovim odbijanjima. A ono je, zauzvrat, trpelo moje lumperske nesaničice, mrzovoljno nekretanje, gurmansko prejedanje, udare dijeta i napade jeda. Ipak, nekako smo se usklađivali i, ako ne obožavali, onda bar spremno i usrdno podnosili. Sa njegovim odlaskom u nepovrat, nevoljna da se prisećam groznog obličja koje je zadobilo u času kad sam se od njega odvojila, priznaću da sam naš zverski rastanak proknjižila kao neprikladan čin antipatične zlobnice Sudbine. (Mogao je da bude metak umesto bombe!) Međutim, pošto je provereno pravilo onostranog života i sveta da se uvek nešto dobija da bi se nešto drugo izgubilo, bilans bi trebalo da bude sledeći: sad više nema divotnog ukusa hrane, ali nema ni histeričnog izglednjivanja; nema koketnog ukrašavanja, ali ni tereta starenja, nema mirisne čistoće, ali ni smradne prljavštine, nema udobnosti prostranog stana, ali ni nerviranja oko kvarova i nedolaska majstora, nema nikakvog poseda, ali nema ni džeparenja i obijanja, nema ni nabavke ni prodaje, ni sna ni nesaničice. Nema bolesti i bolova, ali ni razdraganog klikanja kad uminu, nema ljubavnog zanosa, ali ni ubitačnog očaja, nema ponosa zbog uspeha, ali ni poniženja zbog poraza... Nadam se da sam pobegla zauvek (a ako je tako, hvala Proviđenju) od surevnjivosti, trvenja, nesloge, zavisti, podmetanja, i prizemnog ogovaranja. Hoće li me ovaj svet osloboditi svih tih neminovnosti ili i on, kao onaj donji, gaji neke druge samo njemu svojstvene uzuse koje ću, htela ne htela, morati da prihvatim? Hoću li i ovde osećati bol zbog gubitka ili radost stvaranja, ili ponos zbog priznanja, ili strah sa kojim sam se rodila? Hoće li ikad više biti tutnja koji bi me zastrašio, ili hrabrosti kojom bih se podičila? Hoće li biti *izbora*?

Moraću saznati od Huana.

Ima i nema, ali, zacelo, po mom sadašnjem smušenom nagađanju, više ima onoga čega nema. Pa što da ne? Kad ima zemlje koje više nema, što ne bi bilo i mene koje više nema, a kako pisac „Zemlje koje više nema“ lepo primećuje, svako ima nekoga koga nema. Tako svi imamo ili nemamo ono što ionako ne postoji! Prava ljupka ljudska petljancija!

Zapravo, život živih je stradanje i muka. Kao da svi živimo uklesanih imena na spomen ploču koja je gigantski memento životu! Oksimoron, nego šta! Negde sam pročitala da ljudsko biće namerno krši prirodne zakone. U tome je, rekoše mudraci, koren greha. Stoga, jedino čega se sada bojim (valjda će me skorim otkrićima i ta muka mimoići) jeste da se možda neko iz ovog spoznajnog bestelesnog sveta ponekad i vrati u onaj nespoznajni telesni. Ne bih se ni časka opirala da se otelotvorim bilo gde i bilo kad u Italiji, zemlji mojih snova, kao zanosna mlada plemkinja. Ali, reinkarnacija, ako je ima, ozbiljno me zabrinjava. Vratim se u obliku kišne gliste ili pirane ili, ne daj Bože, pitona! Strašno! Ili, ako je vreme ponovnog dolaska u svet živih neodređeno, pojavim se u ljudskom obliku kao zločinac na staroegipatskom ili vavilonskom sudu i pomoću religioznih rituala budem podvrgnuta nekoj krvoločnoj presudi! Jezivo! Ili bupnem na zemlju kao žitelj ranobaltičkih plemena Leta i Kura da se smrjavam u nekoj nadođiji! Ali, ne, ne i ne! To su samo onozemaljska trabunjanja u koja nisam ni tamo verovala pa što bih ih sada uzimala u obzir?!

Ipak, istini za volju, ne treba ulepšavati moju situaciju. Nije sve baš tako fantastično! Recimo, pitanje je hoću li moći da čitam knjige, ili samo da se prisećam pročitanih. Ako budem i nadalje mogla da prisustvujem događajima u Svetu Pokretnih Tela kao što sada činim, možda bih mogla sebi da priuštim čitanje nečije otvorene knjige, kao recimo u prepunom trolejbusu. Ali tada izbor literature ne bi bio moj već tuđ. Zacelo više neću moći da pišem, jer to zahteva, pored umne, i čisto fizičku aktivnost, ali ću možda moći da stvaram zaplete, da osmišljam za svoje lično zadovoljstvo najneverovatnije priče koje će upravo

zato što nisu okovane pisanom rečju biti moćne, a prevrtljive, baš kao zbilja! Moći ću slobodno da im se divim, *jer delo i ne vredi više od divljenja što mu iskazuje autor*¹.

O tome ću svakako popričati sa Huanom.

A šta li je sa slušanjem? U glavi mi bruji muzika... Kakvoj glavi? Pa ja više nemam glavu! I otkud čitav filharmonijski sastav?... Rina je muzika, ja sam reč. Šta se to izmešalo? Da nije greškom deo Rine ušao u mene pa mi ispremetao iskustva? Ili ću ja ušetati u njene snove, i za takav korak se sada spremam? Utvrdiću prilikom prvog dužeg razgovora sa Huanom. Evo, sad „čujem“, i otkud odjednom znam da su to Varijacije za čembalo Johana Sebastijana Baha, koje je veliki kompozitor napisao za smirenje košmarnih nesanica nekog Fridriha?... Bože, neću valjda morati da slušam i Ivanovu muziku?

Rina je bila jedina koja je nazirala obrise Huana Garsije Galana de Olivaresa, jedina koja je opipavala puls tog nestvarnog bića, ne shvatajući, kao što nisam ni ja, njegovo značenje i značaj. Između mene i Adrijane Božović, moje drugarice Rine, postojala je od detinjstva jedna čudna sprega različitih ali obema razumljivih osećanja i misli koja se ni sada, mojom smrću nije ni poremetila ni raskinula. Rina, Huan i ja – kakav zadivljujući trio! Savršeno, ali nikako sveto trojstvo! Trougao na kome Rina obitava dole, ja gore, a Huan na većnom putu između nas dve!

Huana će bez sumnje zanimati ova moja postavka.

Kovčeg na ramenima mojih jadnih prijatelja, smrznutih i povijenih pod udarcima podivljale beogradske košave, leluja se i čini se kao da će svakog časa skliznuti i pasti na tlo. Ovde, u Svetu Prisustava zasad nema ni zime ni vrućine. Mogu li da računam na to da mi više nikad neće biti ni toplo ni hladno? Da neću ni drhtati, ni oznojiti se. Da nema godišnjih doba! Nema ničega. Jesam li ja u ničemu? Ili sam u svemu? Odgovor još nemam, ali sam čudnovato svesna da ću ga dobiti od mog odnosioca sa onog, i donosioca na ovaj svet. Ipak, naslućujem i sama, slēdeći trag šture logike, da će magnetska privlačnost mog tela popuštati srazmernom brzinom njegovog raspada i pretvaranja u prašinu, pa će se, uzročno, moj duh udaljavati i najzad odlepršati u sveopštost. Sve su to moja nagađanja, a da li sam u pravu potvrdiće ili oporeći Huan Garsija.

Postoji li čistilište, raj i pakao? Je li ovaj moj trenutni svet, prostor koji nazivam predvorjem, periferijom ili predgrađem, jer bolje izraze ne nalazim, čistilište? Ne bih rekla i sad mi se pričinjava da mogu odgovorno da ustvrdim (ne znam samo kome) da su nas bledujnjava rabini, ispošćeni sveštenici i bradati popovi, tamnopusi gurui sa vedama i praocem Brahmom, rozikaste bucmašte bude – svaki *advokatus dei*² – ponaosob – ostavili u tmuni blaženog i prilično popularnog neznanja. Bandoglavo i uporno od vajkada recituju ljudskom rodu svoj nauk sličan priručniku sa uputstvima za poslušno življenje, doduše bez mnogo uspeha, jer vatru izvornog zla u čoveku ne utiliše. I, zacelo, oni nikad ne dadoše istinito činjenično stanje u odnosu na ljudski postanak i nestanak. Što se postanka tiče, ne znam, ali bih se upitala nije li umiranje ništa više do urastanje u astralni svemir?... Sve mir! Svevišnji mir, svekoliki, sveopšti mir! Pa da! Kako se toga ranije nisam setila? Da jesam, mogla sam se tom rečju poigravati... Toliko sam je puta upotrebila, a nikad o njoj razmišljala. Reći treba razlagati kako bi im se u potpunosti shvatio smisao.

Pitaću Huana da li je svemir zaista ono što mu ime govori ili je to još samo jedna ljudska izmišljotina zasnovana upravo na pogrešnim postavkama poimanja ovog prostranstva.

¹ B. Pekić, „Zlatno runo“

² Zastupnik boga, latinski